

La planificació i la gestió d'un paisatge transfronterer. El Pla de Paisatge de la Cerdanya

Joan Nogué

Universitat de Girona. Departament de Geografia
joan.nogue@udg.edu

Pere Sala i Martí

Observatori del Paisatge de Catalunya
pere.sala@catpaisatge.net

Rebut: gener de 2018
Acceptat: març de 2018
Publicat: juliol de 2018

Resum

Les institucions de la Cerdanya, tant de la banda catalana com de la francesa, conscients de la importància estratègica que té el fet de conservar el seu paisatge i potenciar-ne la qualitat, l'any 2012 van sumar esforços a l'hora de pensar i d'establir plegats les bases de futur per posar-lo en valor, amb la complicitat dels principals agents del territori. El resultat n'és el Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya, una eina de coneixement, d'acció, de sensibilització i de compromís, que aplica els principis de cooperació europea establerts pel Conveni Europeu del Paisatge (CEP). La metodologia d'elaboració del pla, desenvolupada conjuntament pel Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, es fonamenta en la concertació amb els principals actors del territori. El Pla intenta repensar el territori des de la unitat de paisatge, en un moment en què les administracions locals busquen fórmules alternatives i imaginatives d'ordenació i de gestió del paisatge.

Paraules clau: Cerdanya; paisatge; transfronterer; ordenació; gestió

Resumen. *La planificación y gestión de un paisaje transfronterizo. El Plan de Paisaje de la Cerdaña*

Las instituciones de la Cerdaña, conscientes de la importancia estratégica que tiene el hecho de conservar su paisaje y potenciar su calidad, el año 2012 sumaron esfuerzos para pensar y establecer en ambos lados de la frontera las bases de futuro para ponerlo en valor, con la complicidad de los principales agentes del territorio. El resultado es el Plan de Paisaje Transfronterizo de la Cerdaña, una herramienta de conocimiento, acción, sensibilización y compromiso, que aplica los principios de cooperación europea establecidos por el Convenio Europeo del Paisaje (CEP). La metodología de elaboración del plan, desarrollada conjuntamente por el Parque Natural Regional de los Pirineos Catalanes y el Observatorio del Paisaje de Cataluña, se fundamenta en la concertación con los principales actores del territorio. El plan intenta repensar el territorio desde la unidad de paisaje, en un momento en que las administraciones locales buscan fórmulas alternativas e imaginativas de ordenación y gestión del paisaje.

Palabras clave: Cerdaña; paisaje; transfronterizo; ordenación; gestión

Résumé. *La planification et la gestion d'un paysage transfrontalier. Le plan de paysage de la Cerdagne*

Conscientes de l'importance stratégique d'actions visant à préserver le paysage et à en renforcer la qualité, les institutions de la Cerdagne -aussi bien catalanes que françaises- ont uni leurs efforts en 2012 pour jeter les bases d'une mise en valeur du paysage, avec la complicité des principaux acteurs du territoire. Cette réflexion conjointe a abouti au Plan de paysage transfrontalier de la Cerdagne, un outil de connaissance, d'action, de sensibilisation et d'engagement, qui répond aux principes de coopération européenne établis dans la Convention européenne du paysage (CEP). Pour élaborer ce plan, développé par le Parc naturel régional des Pyrénées catalanes et l'Observatoire catalan du paysage, les principaux acteurs du territoire ont été concertés. L'objectif est de repenser le territoire à partir de l'unité de paysage, à une époque où les administrations locales cherchent des formules alternatives et originales d'aménagement et de gestion du paysage.

Mots-clés: Cerdagne; paysage; transfrontalier; aménagement; gestion

Abstract. *The planning and management of a cross-border landscape: The Landscape Plan of La Cerdanya*

Aware of the strategic importance of preserving and enhancing the quality of their landscape, institutions of the Catalan and French side of Cerdanya joined efforts in 2012 to plan and lay the basis for the future on both sides of the border with the help of the main territorial agents to achieve this aim. The result is the Cross-Border Landscape Plan of La Cerdanya; a tool for knowledge, action, awareness and commitment, which applies the principles of European cooperation set out under the European Landscape Convention (ELC). The methodology of the plan, developed jointly by the Regional Natural Park of the Catalan Pyrenees and the Landscape Observatory of Catalonia, is based on agreement with the main actors of the territory. The plan attempts to rethink the territory at the landscape unit scale, at a time when local administrations seek alternative and imaginative formulas for landscape management and planning.

Keywords: Cerdanya; landscape; cross-border; planning; management; territory

Sumari

1. Introducció	6. Definició dels objectius de qualitat paisatgística comuns
2. Repensar la planificació del territori des del paisatge	7. Accions del Pla de Paisatge Transfronterer
3. El caràcter transfronterer com a factor innovador	8. A tall de conclusió
4. Àmbit territorial del Pla: la Cerdanya	Referències bibliogràfiques
5. Objectius del Pla de Paisatge Transfronterer de la Vall Cerdana	

1. Introducció

Rarament els límits dels paisatges es corresponen amb els límits administratius d'un estat, d'una regió o d'un municipi. El paisatge de la Cerdanya n'és un exemple ben clar. La Cerdanya és un paisatge que creua la frontera entre les diverses administracions que hi tenen competències i esdevé un component fonamental del seu patrimoni comú. Les institucions de la Cerdanya, d'ambdues bandes de la frontera, conscients de la importància estratègica que té el fet de conservar aquest paisatge i potenciar-ne la qualitat, l'any 2012 van sumar esforços i voluntats a l'hora de pensar i d'establir plegats les bases de futur per posar-lo en valor, amb la complicitat dels principals agents del territori. El resultat n'és el Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya, una eina de coneixement, d'acció, de sensibilització i de compromís, i el tema central d'aquest article.

Val a dir que aquest Pla és també una manera de reforçar una mirada col·lectiva d'un paisatge comú històricament dividit per la frontera, des del Tractat dels Pirineus (s. XVII). En un territori que compta amb normes ben diferents a banda i banda de la frontera (urbanístiques o sobre gestió de l'aigua, entre d'altres), i on és difícil que ambdues administracions s'asseguin a planificar conjuntament, el paisatge esdevé un punt de trobada, un catalitzador, a l'hora de trobar noves maneres de mirar, pensar i actuar en aquest territori. També vol ser un factor de dinamització territorial vinculat al desenvolupament local i a la creació d'oportunitats econòmiques.

Els agents que impulsen el Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya són el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans, la Comunitat de Comuns Pirineus-Cerdanya, l'Observatori del Paisatge de Catalunya, el Consell Comarcal de la Cerdanya i l'Ajuntament de Llívia. Tanmateix, té el suport de la Casa de la Generalitat de Catalunya a Perpinyà, el Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona, la DREAL Lluçanoves-Rosselló i el Consell General dels Pirineus Orientals.

El desenvolupament de tot aquest entramat d'entitats i administracions locals no evita les suspicàcies que sovint i tradicionalment hi ha hagut entre territoris separats per una frontera administrativa, la qual cosa obliga a anar creant i teixint permanentment les necessàries complicitats. Aquesta experi-

Figura 1. Àmbit transfronterer de la Cerdanya

Font: Observatori del Paisatge.

ència també està posant sobre la taula nous interrogants que s'intenten anar afrontant permanentment: com es poden implicar els agents socials i els sectors econòmics en la gestió i la millora d'un paisatge transfronterer?

La metodologia per elaborar i desenvolupar el Pla, desenvolupada conjuntament pel Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans i l'Observatori del Paisatge de Catalunya, es fonamenta en un treball comú i en la concertació amb els principals actors del territori. És per aquest motiu que el projecte parteix dels documents de planificació del paisatge existents, impulsats i aprovats per les autoritats regionals i locals d'ambdós costats de la frontera. Són, per la part de Catalunya, el *Catàleg de Paisatge de l'Alt Pirineu i Aran* (Nogué i Sala, 2013) i *PaHisCat, Paisatge històric de Catalunya. Evolució del paisatge històric de la Vall Cerdana* (Observatori del Paisatge i Departament d'Història de la Universitat de Lleida, 2011); i per la part francesa, l'*Atlas des paysages du Languedoc-Roussillon* (DREAL Languedoc-Roussillon, 2008) i la *Charte*

Figura 2. Reunió de la Comissió de Seguiment del Pla de Paisatge

Font: Observatori del Paisatge.

du Parc naturel régional des Pyrénées catalanes 2014-2026 (PNR des Pyrénées catalanes, 2014). El Pla, per tant, parteix dels objectius de qualitat paisatgística definits pels atles i catàlegs, amb la qual cosa es garanteix la coherència entre dos documents d'escala i objectius diferents.

A iniciativa de l'Ajuntament de Llivia, l'any 2012 van iniciar-se les trobades entre els impulsors del Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya per tal de plantejar les bases d'un treball conjunt que posés en valor el paisatge comú de la vall. Des d'aquell moment, el Pla ha passat per les tres fases següents: entre 2012 i 2013 es van organitzar reunions de coordinació tècnica i d'intercanvi de documentació i de coneixement entre els impulsors del projecte; el 2013 es va crear el *Comité de pilotage* (Comissió de Seguiment) del Pla, conformat pel Consell Comarcal de la Cerdanya, l'Ajuntament de Llivia, la Communauté de Communes Pyrénées Cerdagne, l'Observatori del Paisatge de Catalunya i el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans; a partir de 2013, s'han desenvolupat les accions conjuntes.

2. Repensar la planificació del territori des del paisatge

El Pla s'inscriu en el compliment dels principis del Conveni Europeu del Paisatge (CEP) (Consell d'Europa, 2000), promogut pel Consell d'Europa i aprovat a Florència l'octubre de 2000. Un dels compromisos en què s'ha

avançat més des que es va aprovar en alguns països europeus és el de la gestió i l'ordenació del paisatge a escala local, que en moltes regions del continent ja tenia una llarga tradició (Sala et al., 2015). També s'adscriu en la *Loi Paysage* (Llei 93-24 del 8 de gener de 1993, sobre la protecció i posada en valor dels paisatges) (Loi n° 93-24), la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge i del posterior Decret 343/2006 que la desenvolupa (Generalitat de Catalunya, 2006), i en el compliment de les funcions de l'Observatori del Paisatge de Catalunya.

En aquest marc, el paisatge és considerat com un factor imprescindible per al desenvolupament d'un territori, així com una via per incrementar el nivell d'autoestima, per recuperar i potenciar la memòria del lloc, la identitat i la qualitat de vida de la ciutadania, sobretot a l'escala local (Sala et al., 2015). En aquesta escala, les unitats de paisatge definides en els catàlegs de paisatge de Catalunya i en els atles de paisatge francesos passen a ser els àmbits funcionals, de referència, ja que cada vegada es demostren més vàlides per passar de la caracterització a l'acció, de la generalització a la concreció, i, en definitiva, molt útils per gestionar i ordenar el territori.

El Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya intenta repensar el territori precisament des d'una unitat de paisatge, en el moment en què les administracions locals busquen fórmules alternatives i imaginatives d'ordenació i de gestió del paisatge (Nogué i Sala, 2018). La figura dels plans de paisatge no està regulada per la Llei del paisatge i sí en la *Loi Paysage*, i s'erigeixen com un instrument molt vàlid per desenvolupar polítiques de paisatge a escala local, tal com ja passa a França, Alemanya o als Països Baixos (Sala et al., 2015).

3. El caràcter transfronterer com a factor innovador

La Cerdanya, tot i compartir un mateix paisatge i disposar de diversos instruments de planificació del paisatge a cada banda de la frontera, no disposa de cap eina de protecció, gestió i ordenació comuna per al seu paisatge. En aquesta zona existeixen precedents de projectes transfronterers, com són l'hospital i l'escorxador; però, en canvi, encara no s'havia considerat el paisatge com un factor compartit i d'unitat territorial. Aquí rau el factor innovador del Pla de Paisatge Transfronterer de la Vall Cerdana (Nogué i Sala, 2014).

El caràcter transfronterer suposa diversos beneficis per al paisatge de la Cerdanya, com la seva consolidació com un paisatge comú i generador de solucions, iniciatives i oportunitats compartides, l'optimització dels recursos cognitius i econòmics amb un efecte multiplicatiu sobre el paisatge, o l'articulació d'iniciatives socials i econòmiques en benefici del paisatge a ambdues bandes de la frontera. El Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya, a més, estructura una part del territori de l'Eurodistricte de l'Espai Català Transfronterer, i obre les portes perquè puguin replicar-se models de gestió i d'ordenació semblants en altres llocs d'aquest àmbit.

Això converteix aquest Pla en una experiència pilot, que aplica al peu de la lletra l'article 9 del Conveni Europeu del Paisatge (CEP), quan diu textualment

que «les Parts es comprometen a afavorir la cooperació transfronterera a nivell local i regional i, si escau, a elaborar i realitzar programes comuns en matèria de paisatge» (Consell d'Europa, 2000: art. 9). Aquest fet ha situat el Pla en el punt de mira de diverses institucions d'Europa, com el Consell d'Europa, ja que coincideix que és el primer pla de paisatge transfronterer d'Europa d'aquestes característiques.

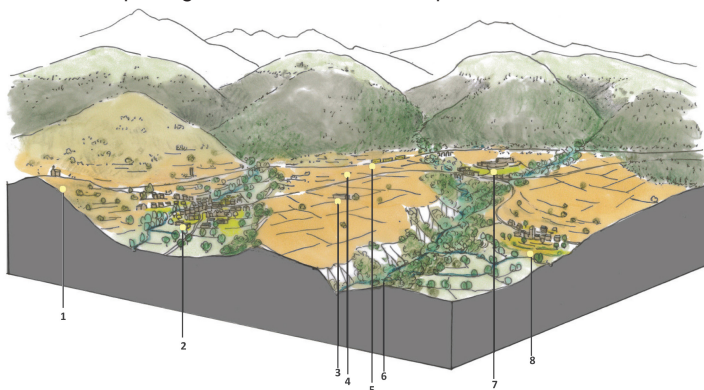
4. Àmbit territorial del Pla: la Cerdanya

El Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya afecta l'àmbit de la regió natural de la Cerdanya, que inclou 39 municipis en total, 17 de catalans i 22 de francesos.

Era molt necessari definir acuradament els límits de l'àmbit del Pla de Paisatge, sense perdre de vista que aquests són, en el fons, difusos i permanentment canviant segons la mirada al territori i el pes històric i cultural. Per això un dels primers treballs conjunts fou la unió natural de les dues unitats de paisatge definides pel Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran (anomenada Vall Cerdana) i per l'Atlas dels paisatges de Languedoc-Roussillon (anomenada *La Cerdagne*), i que conformen un mateix paisatge.

L'amplitud i la lluminositat del paisatge de la Vall Cerdana es caracteritza per un mosaic agrícola i forestal únic configurat per la closa cerdana, el riu Segre i un patrimoni arquitectònic notable constituït per masos i antics

Figura 3. Estructura paisatgística característica de la plana de la Vall Cerdana

Estructura paisatgística característica de la plana de la Vall Cerdana
Bloc diagramme des structures paysagères caractéristiques de la Plaine de Cerdagne
Font: Avant-projet de Charte 2014-2026 du Parc Naturel Régional des Pyrénées Catalanes (Lucie Julien PNR)

1. Cultius en terrasses al voltant de les viles
 2. Extensions urbanes al voltant de les viles
 3. Construccions agrícoles disperses per la plana
 4. Espais oberts cultivats amb o sense closa cerdana
 5. Itineraris paisatgístics
 6. El riu Segre, els seus afluents i la xarxa de canals
 7. Elements patrimonials destacables i miradors de la vall
 8. Viles tradicionals en els vessants o a la vall
1. Cultures en terrasses autour des bourgs
 2. Extensions urbaines autour des bourgs
 3. Bâtements agricoles dispersés sur la plaine
 4. Espaces ouverts cultivés avec ou sans bocage
 5. Voies de découvertes du paysage
 6. Le Segre, ses affluents et le réseau de canaux
 7. Éléments patrimoniaux remarquables et belvédères sur la vallée
 8. Villages traditionnels à flancs de versants ou dans la vallée

Font: avant-projet de Charte 2014-2026 del Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans.

pobles, marcat en algunes parts per fortes dinàmiques urbanístiques vinculades al desenvolupament turístic. Avui, la Cerdanya es debat entre la viabilitat de les funcions productives tradicionals dels seus camps i boscos en un context econòmic canviant, la consolidació dels serveis turístics i la conservació del seu llegat històric.

5. Objectius del Pla de Paisatge Transfronterer de la Vall Cerdana

El Pla de Paisatge Transfronterer de la Vall Cerdana és un instrument de planificació i de gestió paisatgística supramunicipal i transfronterera amb la finalitat d'establir i d'acordar entre les autoritats locals i els principals actors socials i econòmics uns objectius estratègics i uns criteris i unes pautes comuns per ordenar i fomentar el paisatge entre ambdues bandes de la frontera. Alguns d'aquests criteris, actuacions i mesures van anar dirigits al planejament urbanístic local, així com també a les altres polítiques municipals (turisme, medi ambient, cultura, educació...).

Els objectius concrets del Pla són (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2013):

- Posar sobre la taula propostes de gestió i d'ordenació compatibles amb les activitats econòmiques del territori.
- Posar a l'abast d'ajuntaments i d'entitats eines concretes de millora del paisatge.
- Implicar i buscar la complicitat dels diferents actors a través d'accions concretes.
- Posar en valor l'intercanvi transfronterer, augmentar el sentiment de pertinença a la Cerdanya i l'autoestima pel fet de pertànyer a una cultura catalana comuna.
- Considerar el paisatge com a factor de competitivitat per al desenvolupament local i per a la creació d'oportunitats de futur compartides.
- Posar en valor la qualitat del paisatge com a base per a l'atracció turística i la projecció exterior de la Cerdanya, evitant la pèrdua del sentit de lloc.
- Conèixer els valors de la Cerdanya i reconèixer el seu paisatge com a eina per a l'educació, la comunicació i la sensibilització.
- Mantenir i transmetre a les generacions futures els valors culturals i històrics de la Cerdanya, així com la seva herència simbòlica i identitària.

En definitiva, el Pla de Paisatge Transfronterer de la Cerdanya vol ser (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2013):

- Un instrument de coneixement per comprendre el paisatge de la Vall Cerdana, les seves dinàmiques i els seus destacables valors naturals, culturals i simbòlics. El coneixement és imprescindible per a l'acció, i cal basar l'acció en el coneixement.
- Un instrument d'acció que posarà a disposició de tothom pautes comunes per gestionar el paisatge compartit a ambdues bandes de la frontera i

posar-lo en valor. Es traduirà en recomanacions i propostes concretes de millora i de promoció del paisatge dirigides als ajuntaments i entitats de la Vall Cerdana, partint de la base que el paisatge és un factor clau per al seu desenvolupament.

- Un instrument de sensibilització sobre els valors del paisatge de la Vall Cerdana, la seva evolució i les seves potencialitats, que enforteixi la consciència de pertànyer a un lloc i a un paisatge comú.
- Un instrument de compromís implicant els principals actors socials i econòmics, així com el conjunt de la població cerdana, en la conservació i la promoció del seu paisatge.

6. Definició dels objectius de qualitat paisatgística comuns

Un dels primers treballs del *Comité de Pilotage* fou posar en comú els objectius de qualitat paisatgística definits en les eines de planificació del paisatge d'ambdues bandes de la frontera (*Charte du Parc Natural Régional, Atlas du Paysage Languedoc-Roussillon*, Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran), amb el resultat següent:

- Potenciar els espais agrícoles i el patrimoni associat com a element fonamental per conservar i gestionar el paisatge cerdà (injectant-hi millores, innovació i recerca) i promoure productes de qualitat com a element distintiu del territori.
- Promoure un creixement ordenat dels nuclis, dimensionat d'acord amb les necessitats reals, que respecti els seus perfils i la seva singularitat, que posi en valor el patrimoni arquitectònic i que millori la imatge dels accessos als nuclis.
- Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica i de les infraestructures turístiques i comercials de la Cerdanya.
- Preservar i posar en valor els paisatges naturals, tot fent compatible la seva funció ecològica amb l'aprofitament i el gaudi per part de la societat.
- Potenciar la llegibilitat i la nitidesa del paisatge de la Cerdanya, la qualitat dels seus fons escènics i fites visuals, així com de les principals panoràmiques des de les carreteres, els itineraris paisatgístics i els punts d'observació.
- Posar en valor el patrimoni construït i afavorir el sentiment de pertinença al paisatge de la Cerdanya per part de les administracions, els actors i la població.

7. Accions del Pla de Paisatge Transfronterer

Les accions desenvolupades i les que s'estan desenvolupant són diverses, i totes contribueixen a la generació de coneixement, i al foment de la gestió, l'ordenació, la formació, la divulgació i la sensibilització, seguint els principis del Conveni Europeu del Paisatge. Si bé totes s'han treballat conjuntament entre

l'Observatori del Paisatge i el Parc Natural dels Pirineus Catalans, tot seguit es destaquen aquelles sobre les quals l'Observatori ha tingut un paper més rellevant:

7.1. Mapa de paisatge transfronterer de la Cerdanya

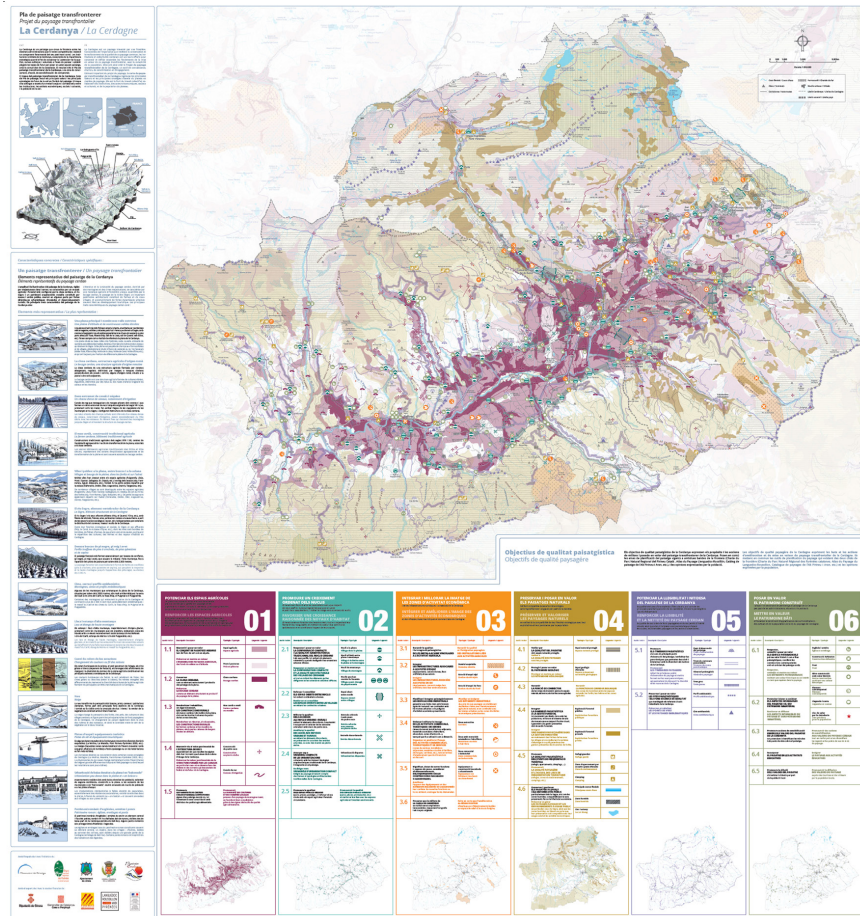
Era imprescindible disposar d'una cartografia comuna que facilités una mirada conjunta i servís per planificar les accions col·lectives sobre el paisatge. El mapa de paisatge transfronterer de la Cerdanya (Nogué i Sala, 2016a) és, doncs, una de les peces clau del Pla de Paisatge. Està publicat en format paper i també en digital; és bilingüe, en català i en francès. El mapa recull els principals valors, dinàmiques, i les principals estratègies de futur de la vall en l'àmbit del paisatge, i té la funció de ser una eina útil de planificació del territori i d'un ús divulgatiu, accessible i consultable per part de la ciutadania en general, els ens locals i els agents econòmics i associatius del territori. Dit d'una altra manera, el mapa representa un model futur del territori en base al paisatge, i és la base per a altres accions del Pla de Paisatge.

7.1.1. Característiques singulars del mapa

Es tracta d'un mapa especial, per diversos motius: en primer lloc, pel seu caràcter transfronterer. En segon lloc, perquè no només identifica i descriu el paisatge, sinó que plasma els sis objectius de qualitat paisatgística consensuats (vegeu l'apartat 5) i un projecte de territori per la Cerdanya, a partir dels seus valors i dels paisatges percebuts i viscuts per la població. Entre els valors, el mapa identifica, per exemple, els límits precisos de la closa cerdana; els principals masos cerdans; construccions de pedra seca; punts d'observació; nuclis amb entrades arbrades i amb murs de pedra seca; espais oberts entre nuclis, perfils i cims emblemàtics; trams de carretera panoràmica; edificis patrimonials (ponts, construccions defensives, estacions de tren, etc.), i nombrosos llocs de valor per a la ciutadania (places, pletes, un tros de bosc, prats, cases, descampats, fonts, torres, trams de riu, llocs des d'on contemplen el paisatge, espais fronterers, petites ermites), entre d'altres. Per tant, l'elaboració del mapa ha fet emergir patrimoni quotidià que és allà, però que sovint no es veu, i representa els paisatges percebuts i viscuts per la població a partir de la memòria personal, les experiències viscudes, o la vinculació en aquests llocs de les generacions passades.

El mapa té alhora una voluntat més projectual. Per exemple, assenyala els fons escènics que cal preservar i no ocultar, les estructures de closa que condicionen el planejament, els miradors que cal potenciar, o els llocs on cal millorar la qualitat paisatgística, com per exemple nuclis que han canviat la seva fesomia, entrades als nuclis desordenades, àrees amb urbanització dispersa, construccions abandonades, àrees amb materials acumulats a l'aire lliure, aparcaments on s'aglomeren puntualment una gran quantitat de vehicles, etc. Al final, el mapa agrupa 29 accions que corresponen a 44 tipologies de conjunts, estructures i elements diferents.

Figura 4. Mapa del paisatge transfronterer de la Cerdanya

Font: Nogué i Sala (2016a).

Una altra de les singularitats del mapa és que combina el llenguatge tècnic necessari per gestionar i planificar la Cerdanya (des dels àmbits urbanístic, agrícola, patrimonial o turístic) amb recursos més divulgatius, com ara el dibuix, que contribueix a la sensibilització paisatgística de les institucions i de la ciutadania en general.

Finalment, el mapa s'ha obtingut gràcies a un treball conjunt i col·laboratiu entre la ciutadania, els agents del territori i la totalitat dels ajuntaments de la Cerdanya. Aquest és precisament un dels principals valors d'aquest mapa. El mapa, per tant, ha assajat noves formes de pedagogia activa, noves vies de patrimonialització, i ha contribuït també a incrementar la consciència ciutadana.

Figura 5. Detall de la llegenda del mapa del paisatge transfronterer de la Cerdanya

POTENCIAR ELS ESPAIS AGRÍCOLES RENFORÇER LES ESPACES AGRICOLES		PROMOURE UN CREIXEMENT ORDENAT DEL NUCLEU		INTEGRAR I MILLORAR LA IMATGE DE LES ZONES D'ACTIVITAT ECONÒMICA		PRESERVAR I POSAR EN VALOR ELS PAISATGES NATURALS	
01		02		03		04	
Objectiu	Indicadors	Objectiu	Indicadors	Objectiu	Indicadors	Objectiu	Indicadors
1.1 Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà.	Espais agrícoles Desenvolupament	2.1 Favoreix el desenvolupament ordenat del nucli urbà Promoure un creixement ordenat del nucli urbà.	Nuclis urbans Desenvolupament	3.1 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.1 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament
1.2 Conservar i millorar els espais agrícoles Conservar i millorar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	2.2 Millorar i conservar els espais agrícoles Millorar i conservar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	3.2 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.2 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament
1.3 Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà.	Nuclis urbans Desenvolupament	2.3 Millorar i conservar els espais agrícoles Millorar i conservar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	3.3 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.3 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament
1.4 Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà.	Nuclis urbans Desenvolupament	2.4 Millorar i conservar els espais agrícoles Millorar i conservar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	3.4 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.4 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament
1.5 Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà.	Nuclis urbans Desenvolupament	2.5 Millorar i conservar els espais agrícoles Millorar i conservar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	3.5 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.5 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament
1.5 Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà Reforçar el nucli urbà i el desenvolupament ordenat del nucli urbà.	Nuclis urbans Desenvolupament	2.5 Millorar i conservar els espais agrícoles Millorar i conservar els espais agrícoles.	Espais agrícoles Desenvolupament	3.6 Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica Integrar i millorar la imatge de les zones d'activitat econòmica.	Zones d'activitat econòmica Desenvolupament	4.6 Preservar i posar en valor els paisatges naturals Preservar i posar en valor els paisatges naturals.	Paisatges naturals Desenvolupament

Font: Nogué i Sala (2016a).

L'elaboració del mapa ha requerit d'un treball previ de trobar les equivalències entre les llengües catalana i francesa —i no la traducció literal— dels principals conceptes i termes vinculats al paisatge de la Cerdanya. Respectar el sentit de cada llengua i de cada cultura és la millor manera de captar-ne plenament el significat, a més d'aportar una mirada pròpia al lloc.

7.1.2. La construcció col·lectiva del mapa

El mapa del paisatge transfronterer de la Cerdanya és el resultat d'un llarg i rigorós procés d'identificació, caracterització i posada en valor del paisatge elaborat per l'Observatori del Paisatge de Catalunya, amb la col·laboració del Consell Comarcal de la Cerdanya, i del Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans, a partir de la documentació tècnica preexistent, de les nombroses aportacions rebudes tant per la ciutadania com pels actors institucionals i els agents de la Cerdanya, i d'un laboriós treball de camp.

Les aportacions dels 39 ajuntaments, de 20 actors i de la ciutadania s'han estructurat a través d'un procés de participació, que s'ha fet a tres nivells: una consulta general per a tota la població, accessible a través de la web i també en format paper; una consulta a través de la web orientada als agents econòmics de la Cerdanya, i una altra en format paper, pensada per als ajuntaments.

Les fonts d'informació utilitzades per elaborar el mapa han estat els documents tècnics a partir dels quals s'ha obtingut la informació de base esmentats al principi de l'article; una consulta oberta a la ciutadania i als agents del territori; sessions presencials amb els 39 ajuntaments de la Cerdanya, a banda i banda de la frontera; consultes a la ciutadania i als agents locals sobre la percepció del paisatge de la Cerdanya i la prioritització d'objectius de qualitat paisatgística; i el reconeixement *in situ* fet per l'Observatori del Paisatge i el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans.

Figura 6. Cartell de la convocatòria a la participació ciutadana al Pla

I. Quina relació teniu amb la Cerdanya?

Visc a la Cerdanya

A quin municipi i des de quan?

No visc a la Cerdanya

On viviu habitualment i quina relació teniu amb la Cerdanya?

Creueu la frontera habitualment? Per quin motiu?

Font: Observatori del Paisatge de Catalunya.

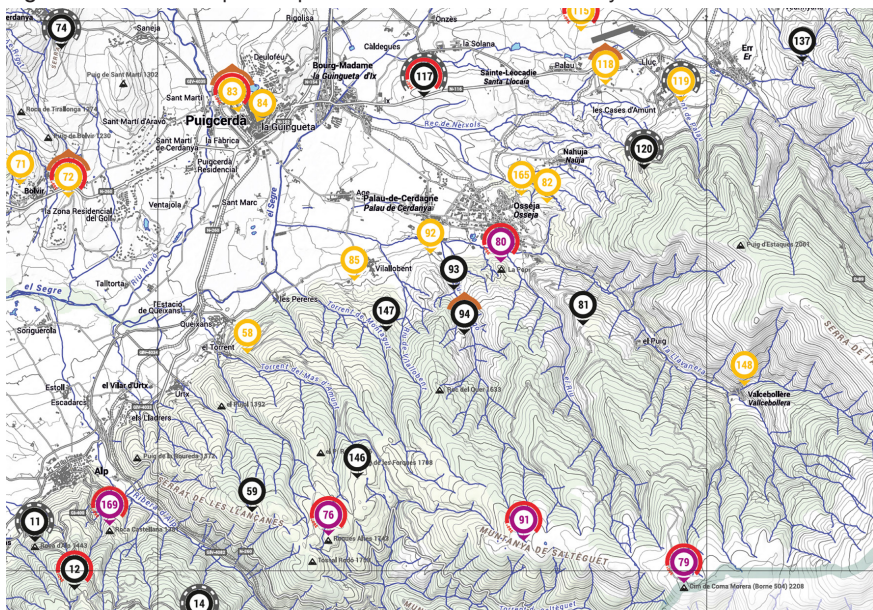
7.2. Punts d'observació del paisatge transfronterer de la Cerdanya

Per la seva orografia, la Cerdanya presenta excel·lents punts des d'on es pot observar el paisatge, alguns dels quals al llarg de la història s'han anat incorporant en l'imaginari cerdà, creats per raons de control i seguretat, com ara

domini d'un territori, on avui es troben encara testimonis de torres de vigilància, castells, fortaleses o refugis de temps de guerra (la torre Cerdanya, de Porté i Pimorent; el castell de Llívia, la torre de Llo o les torres de Querol, a Porta, en són alguns exemples); per motius religiosos, que sovint són llocs considerats sagrats, a mig camí entre la terra i el cel (com l'ermita de Belllloc), o bé per raons de lleure i plaer, tenint en compte que a principis del segle XX la muntanya va deixar de considerar-se un lloc hostil i perillós i es va convertir en una destinació turística popular, per practicar l'esport o per estar en contacte amb la natura (com el cim del Carlit). Altres esdevenen punts de pas habituals i molt populars durant segles (com el coll Rigat o el coll de la Perxa). Per altra banda, alguns d'aquests punts d'observació també han estat impulsats per l'administració (ajuntaments, el Parc Natural del Cadí-Moixeró, el Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans, el Consell Comarcal de la Cerdanya, etc.).

Avui, aquests punts continuen tenint una forta càrrega simbòlica i històrica per a la població cerdana, on poden gaudir-hi d'àmplies vistes escèniques i panoràmiques i observar els principals atributs i valors del paisatge cerdà. Es tracta de veritables punts de referència locals des d'on es fomenten valors com ara el de la contemplació, i on es poden experimentar sensacions de tranquil·litat, plaer o eufòria. No es tracta, doncs, d'una contemplació merament visual, sinó també emocional i vivencial.

Figura 7. Detall del mapa dels punts d'observació de la Cerdanya

Font: Observatori del Paisatge.

El document «Punts d'observació del paisatge transfronterer de la Cerdanya» (Nogué i Sala, 2016b) identifica, caracteritza i posa en valor els punts d'observació del paisatge amb més qualitat escènica i que són més reconeguts i valorats per la població i els agents locals. A més, posa sobre la taula estratègies i mesures que els ajuntaments i la resta d'entitats de la Cerdanya poden utilitzar per a l'ordenació urbanística, la planificació turística (com a punts d'atracció turística i factors de dinamització d'empreses turístiques de la zona) i la promoció del patrimoni, a més de destacar les excel·lents capacitats didàctiques i de sensibilització social d'aquests paisatges.

El document, doncs, presenta un mapa transfronterer de 169 punts d'observació del paisatge (alguns de ben patents i altres de potencials que sovint passen desapercebuts), identificats gràcies a la participació de la ciutadania, els agents del territori i la totalitat dels ajuntaments de la Cerdanya, que han proporcionat prop de 130 aportacions a partir de les quals s'ha obtingut informació valuosa del coneixement col·lectiu del paisatge cerdà.

7.2.1. Criteris de selecció dels punts d'observació reconeguts i viscuts

La selecció definitiva dels punts d'observació de la Cerdanya s'ha regit per la diversitat en els camps visuals que ofereixen unes magnífiques panoràmiques sobre els seus atributs més representatius (naturals, estètics, històrics, socials, simbòlics...), pel seu valor escènic, per la importància històrica del lloc i per la popularitat d'aquests punts d'observació; és a dir, el seu grau de reconeixement per part de la ciutadania (identificat a partir dels processos de consulta). Molts d'aquests punts acumulen experiències i vivències individuals i col·lectives que fan que cada punt representi uns significats i unes càrregues simbòliques i identitàries específiques.

És important constatar que només alguns dels 169 punts d'observació inclouen plafons fets de materials diversos o altres tipus d'estructures que ajuden a interpretar el paisatge. Aquest fet no ha estat considerat com a exclouent per a la tria dels punts d'observació, ja que s'ha tingut en compte qualsevol punt que d'una manera o una altra fomenti l'experiència, la mirada i la percepció pròpies de cada persona. També hi ha alguns punts d'observació, com el del cap del Ras, accessible per a persones amb mobilitat reduïda.

7.2.2. Caracterització dels 169 punts d'observació

Segons la seva ubicació, i també segons la seva naturalesa i l'experiència que obté l'observador, els 169 punts d'observació s'han caracteritzat segons si estan localitzats en un cim o en altres punts elevats (serres, cims, colls o prats elevats); localitzats en un espai quotidià (punts d'observació situats dins dels pobles, fàcils d'accedir-hi, sovint creats espontàniament, que formen part de la quotidianitat dels habitants d'aquestes poblacions); localitzats a peu de carretera (revolts, accessos o zones de parada, que permeten aturar el vehicle); propers o vinculats a un element patrimonial (ermites, castells, búnquers, llocs de peregrinació o d'aplec); o amb un camp de visió de 360° (acostumen a coincidir amb els més reconeguts i valorats per la ciutadania).

7.2.3. La promoció i la millora dels punts d'observació

El fet que el mapa incorpori 169 punts d'observació significa l'existència d'una mitjana de 4 o 5 punts d'observació per a cadascun dels 39 municipis cerdans. Precisament pel potencial que això té o podria tenir en les seves respectives iniciatives locals, es van definir estratègies i mesures orientatives adreçades als ajuntaments i a les administracions i entitats de la Cerdanya —i també d'àmbits administratius més grans—, amb la finalitat de posar en valor els 169 punts d'observació del paisatge identificats a ambdues bandes de la frontera, així com la varietat i la riquesa d'elements, valors i paisatges que s'hi poden contemplar. Són idees que poden ajudar a la descoberta i la valorització d'aquests espais, i que poden ser utilitzades des de les polítiques d'ordenació urbanística, de promoció del patrimoni o de planificació turística, a més d'oferir oportunitats excel·lents a iniciatives didàctiques i de sensibilització social. Les tres principals estratègies són:

1. Donar a conèixer els punts d'observació del paisatge i promoure'n l'ús.
2. Facilitar l'accés i millorar la qualitat dels punts d'observació del paisatge.
3. Potenciar i millorar la qualitat de les fites visuals i els fons escènics visibles des dels punts d'observació del paisatge.

El 18 d'octubre de 2016 es va organitzar una jornada dirigida a tècnics municipals, agents i professionals dels sectors turístic i educatiu on, a part de presentar el document sobre els punts d'observació del paisatge, es va fer una

Figura 8. Trobada d'alcaldes, tècnics municipals i professionals del sector turístic de valorització dels miradors

Font: Observatori del Paisatge.

sortida sobre el terreny per posar en valor el paper dels miradors en el paisatge i el seu potencial, i explorar les possibilitats d'una estratègia conjunta.

7.3. Ampliació de Wikipedra a tota la Cerdanya

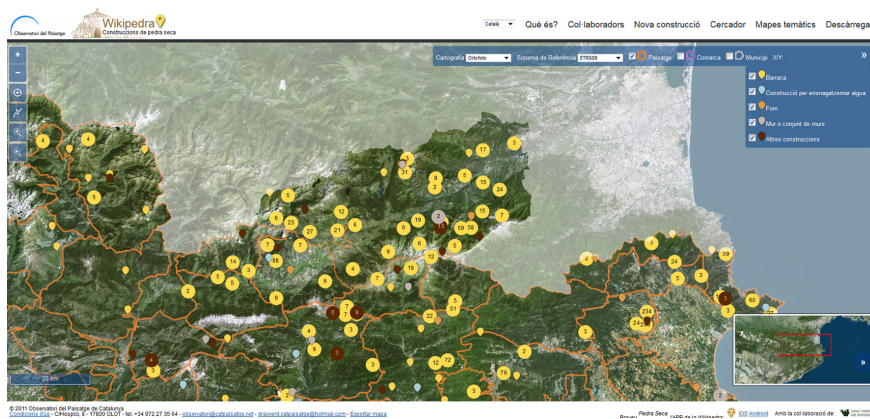
La Wikipedra és una eina col·laborativa interactiva impulsada per l'Observatori del Paisatge per inventariar i donar a conèixer el patrimoni de la pedra seca a Catalunya, i que compta amb el suport de les entitats que vetllen per aquest patrimoni per al seu manteniment, actualització i compleció. El portal consisteix en una aplicació SIG interactiva 2.0 que, per una banda, inicialment va possibilitar a qualsevol persona que ho desitgés introduir-hi les barraques i les cabanes de pedra seca que coneixia perquè formin part d'un inventari col·lectiu, i ara integra també d'altres construccions que configuren els paisatges de la pedra seca: construccions relacionades amb l'aigua, murs i conjunts, forns i altres construccions.

Per l'altra, permet als usuaris accedir, a partir de mapes, fotografies i fitxes, al patrimoni dels paisatges de pedra seca inventariat fins al moment. A més de ser una eina molt útil per als amants i els estudiosos de l'arquitectura de la pedra seca, també resulta de gran interès per als professionals de l'àmbit educatiu, per als gestors del patrimoni cultural, per als urbanistes i per al sector turístic.

La Wikipedra ja fa sis anys que es va posar en funcionament i durant aquest temps ha arribat a les 16.000 barraques inventariades. La iniciativa, coordinada per l'Observatori del Paisatge, és possible gràcies a la tasca del Grup Drac Verd de Sitges i a la col·laboració, fins ara, de més de 300 persones i entitats d'arreu del territori.

L'any 2015 els 85 municipis que integren les mancomunitats de municipis del Conflent-Canigó, Pirineus-Cerdanya i Capcir-Alt Conflent que formen

Figura 9. Àmbit transfronterer de Wikipedra

Font: Wikipedra.

Figura 10. Portada de la publicació d'«El paisatge transfronterer de la Cerdanya. Un projecte de futur en comú»

Font: Observatori del Paisatge.

part del Parc Natural Regional dels Pirineus Catalans es van afegir al projecte, i van ampliar així el seu abast geogràfic.

7.4. Altres iniciatives

Altres accions que s'han desenvolupat són la publicació d'«El paisatge transfronterer de la Cerdanya. Un projecte de futur en comú» (Observatori del Paisatge de Catalunya, 2013), jornades formatives i educatives transfrontereres (una sobre arranjament d'espais públics, i una altra sobre la restauració i el manteniment dels horts d'arbres fruiters de la Cerdanya), la preparació d'un manual tècnic sobre la gestió i la conservació dels cultius de fruiters de la Cerdanya (*Syndicat mixte du Parc naturel régional des Pyrénées catalanes*, 2015), i la construcció i la gestió de la web del Pla de Paisatge.

8. A tall de conclusió

El Pla de Paisatge Transfronterer de la Vall Cerdana va concebre's com un instrument de planificació i de gestió paisatgística supramunicipal i transfrontera amb la finalitat d'establir i acordar entre les autoritats locals i els principals actors socials i econòmics uns objectius estratègics, uns criteris i unes pautes

comuns per ordenar i fomentar el paisatge entre ambdues bandes de la frontera. Alguns d'aquests criteris, actuacions i mesures van anar dirigits al planejament urbanístic local, així com també a les altres polítiques municipals (turisme, medi ambient, cultura, educació...). El fet de basar l'àmbit en una unitat de paisatge transfronterera, que equival al resultat de les unitats definides en el catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran i en els atles de paisatge francesos, respectivament, demostra com aquesta es converteix en un àmbit funcional, de referència, vàlida per passar de la caracterització a l'acció, de la generalització a la concreció. Aquest fet, així com el factor transfronterer, converteixen el Pla de Paisatge en una experiència pilot i d'innovació, que a més ha donat compliment als objectius de cooperació europea en paisatge establerts per l'article 9 del Conveni Europeu del Paisatge (CEP).

Referències bibliogràfiques

- CONSELL D'EUROPA (2000). *Conveni europeu del paisatge* [en línia]. <<http://www.coe.int/en/web/landscape>> [consulta: 11 de desembre de 2017].
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2006). Decret 343/2006, de 19 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i es regulen els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4723, de 21 de setembre del 2006, 39384-39388.
- DIRECTION RÉGIONALE DE L'ENVIRONNEMENT, DE L'AMÉNAGEMENT ET DU LOGEMENT LANGUEDOC-ROUSSILLON (2008). *Atlas des paysages du Languedoc-Roussillon* [en línia]. <<http://paysages.languedoc-roussillon.developpement-durable.gouv.fr/atlas.html>> [consulta: 11 de desembre de 2017].
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2006). Llei 8/2005 i Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge. Barcelona: Generalitat de Catalunya (Quaderns de Legislació; 65).
- LOI n° 93-24 du 8 janvier 1993 sur la protection et la mise en valeur des paysages et modifiant certaines dispositions législatives en matière d'enquêtes publiques. *Le Journal officiel de la République française*, 7, gener de 1993, 503.
- NOGUÉ, Joan i SALA I MARTÍ, Pere (dir.) (2013). *Catàleg de paisatge de l'Alt Pirineu i Aran* [document inèdit]. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya.
- (2014). «L'Observatoire catalan du paysage et la création de réseaux de paysage». *Sud-Ouest Européen Revue géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest*, (38), 85-95.
- (2016a). *Mapa. Pla de paisatge transfronterer. La Cerdanya = Carte. Projet du paysage transfrontalier. La Cerdagne*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya.
- (2016b). *Punts d'observació del paisatge de la Cerdanya = Points d'observation des paysages de Cerdagne* [document inèdit].
- (2018). «Landscape, local knowledge and democracy: the work of the Landscape Observatory of Catalonia». A: FAIRCLOUGH, Graham; SARLÖV-HERLIN, Ingrid i SWANWICK, Carys (eds.). *Landscape character assessment: Current approaches to characterisation and assessment*. Oxon: Routledge Handbook.
- NOGUÉ, Joan; SALA I MARTÍ, Pere i GRAU, Jordi (2016). *Els catàlegs de paisatge de Catalunya: metodologia*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya.
- OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA (ed.) (2013). *El paisatge transfronterer de la Cerdanya. Un projecte de futur en comú = Le paysage transfrontalier de la Cerdagne. Un projet d'avenir commune* [document inèdit].

- OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA i DEPARTAMENT D'HISTÒRIA DE LA UNIVERSITAT DE LLEIDA (2011). *PaHisCat. Paisatge històric de Catalunya. Evolució del paisatge històric de la Vall Cerdana* [en línia]. <http://www.catpaisatge.net/pahiscat/cat/resultats_vc.php> [consulta: 11 de desembre de 2017].
- PARC NATUREL RÉGIONAL DES PYRÉNÉES CATALANES (2014). *Charte du Parc naturel régional des Pyrénées catalanes: 2014-2026*. Mont-Louis: Parc naturel régional des Pyrénées catalanes.
- SALA I MARTÍ, Pere; PUIGBERT, Laura i BRETCHA, Gemma (eds.) (2015). *La planificació del paisatge en l'àmbit local a Europa = Landscape planning at a local level in Europe*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya; Andorra la Vella: Govern d'Andorra. (Documents; 2).
- SYNDICAT MIXTE DU PARC NATUREL RÉGIONAL DES PYRÉNÉES CATALANES (2015). *Vergers des Pyrénées catalanes. Découvrir et entretenir = Vergers del Pirineu Català. Descobrir i conservar*. [S.l.: Parc naturel régional des Pyrénées catalanes].